

УДК 001.895:330.3

НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК РУШІЙНОЇ СИЛИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

THE NEED TO IMPLEMENT INNOVATIVE ACTIVITIES AS A DRIVING FORCE OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP ENTITIES

Бальоха А.О.

студентка,
Хмельницький національний університет

Григорук П.М.

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри,
Хмельницький національний університет

У статті визначено поняття інновацій та необхідність її впровадження на підприємстві. Досліджується інноваційна діяльність вітчизняних промислових підприємств. Виявляються причини, що стримують інноваційну активність, та розробляються підходи щодо їх усунення. Звернута увага на недостатню державну та регіональну підтримку розроблення і впровадження інноваційних проектів.

Ключові слова: інновація, розвиток, промислове підприємство, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал.

В статье определено понятие инноваций и необходимость их внедрения на предприятии. Исследуется инновационная деятельность отечественных промышленных предприятий. Выявляются причины, сдерживающие инновационную активность, и разрабатываются подходы по их устранению. Обращено внимание на недостаточную государственную и региональную поддержку разработок и внедрения инновационных проектов.

Ключевые слова: инновация, развитие, промышленное предприятие, инновационная деятельность, инновационный потенциал.

The article defines the notion of innovations and the necessity of its implementation on the basis of entrepreneurship. The innovation activity of domestic industrial enterprises is researched. The problems, which prevented to innovative activity, are discovered and ways concerning their removal are proposed. It is noted insufficient state and regional support for the development and implementation of innovative projects.

Key words: innovation, development, industrial enterprise, innovative activity, innovative capacity.

Постановка проблеми. Сучасний світ стає все більш динамічним, і розраховувати на успішну діяльність можуть лише ті підприємства, які здатні генерувати й успішно втілювати у практичну діяльність нові ідеї, нові рішення тощо. Тому саме інноваційний шлях розвитку, що орієнтується на довгострокову перспективу, відповідає реаліям «нової економіки». Для формування конкурентних переваг підприємствам необхідно орієнтуватися на інноваційний вектор розвитку. Адже в динамічних економічних умовах сьогодення, за наявного рівня конкуренції та швидкості технологічних змін саме інновації є головною умовою економічного зростання. Саме за допомогою використання інновацій підприємства мають можливість стати лідерами у конкурентній боротьбі. Однак досягнення цієї мети можливе лише за умови формування чіткої,

досконалої та адаптивної системи управління інноваційним розвитком. Політичні події в Україні, зумовлені постійним перерозподілом влади, спричинили ситуацію стримування інноваційного розвитку нашої держави, хоча потрібно активізувати інноваційну систему. Розглядаючи цю проблему, варто зазначити, що впродовж останніх років уряд ухвалив багато постанов, рішень та програм, спрямованих на підвищення результативності інноваційної діяльності підприємств, однак більшість із них не вдалося в повному обсязі реалізувати в реальній економіці. У цих умовах виникають економічні суперечності між інтересами держави та підприємств, орієнтованих на інноваційний шлях розвитку, вирішення яких потребує ґрунтовних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі дослідженням проблеми

інноваційної діяльності присвячено праці багатьох відомих вітчизняних економістів. Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» № 40-І від 04.07.2002 р., інновації – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [1]. Результатом інноваційних процесів є новація, а їх упровадження в господарську практику визначається як нововведення, тобто з моменту прийняття до поширення новація здобуває нову якість і стає інновацією. На думку А.А. Пересади, інновація – це процес доведення наукової ідеї або технологічного винаходу до стадії практичного використання, що дає прибуток, а також пов'язані з цим процесом техніко-економічні та інші зміни в соціальному середовищі [2]. В.Г. Федоренко розглядає інновації як процес, спрямований на створення, виробництво, розвиток та якісне удосконалення нових видів виробів, технологій, організаційних форм [3, с. 19]. Трактуючи інновації як результатів можна знайти у працях вітчизняних науковців. Сучасні вітчизняні науковці також підтримують таку позицію. Зокрема, на думку С.М. Ілляшенко, інновації являють собою кінцевий результат діяльності зі створення і використання нововведень, втілених у вигляді вдосконалених або нових товарів (виробів або послуг), технологій їх виробництва, методів управління на всіх стадіях виробництва і збуту товарів, які сприяють розвитку та підвищенню ефективності функціонування підприємств [4]. Г.І. Цирюлик у роботі [5] надає трактування інноваціям як використанню в тій чи іншій сфері суспільної діяльності результатів інтелектуальної праці, технологічних розробок, спрямованих на удосконалення соціально-економічної діяльності. У монографії [6, с. 11] авторами висловлена думка, що інновація – це результат інноваційної діяльності, відображений у вигляді наукових, технічних, організаційних чи соціально-економічних новинок, який може бути отриманий на будь-якому етапі інноваційного процесу. В.В. Стадник та М.А. Йохна розглядають інновації як кінцевий результат креативної діяльності, втілений у виведеному на ринок новому чи вдосконаленому продукті, технологічному процесі, що використовується у практичній діяльності або новому підході до надання споживчих послуг [7].

Незважаючи на різні підходи до трактування терміна «інновація», усі визначення об'єднують позиція, згідно з якою інновації пов'язані з якісними змінами, спрямованими на створення нового товару, технології, процесу.

Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність», інноваційна діяльність – це діяльність, спрямована на пошук можливостей інтен-

сифікації виробництва та задоволення суспільних потреб у конкурентоспроможних товарах і послугах завдяки використанню науково-технічного та інтелектуального потенціалу [1]. Вона має комплексний, системний характер і включає такі види роботи, як пошук ідей, ліцензій, патентів, кадрів, організацію дослідницької роботи, інженерно-технічну діяльність, яка об'єднує винахідництво, раціоналізацію, конструювання, створення інженерно-технічних об'єктів, інформаційну та маркетингову діяльність.

Питання інноваційного розвитку економіки на макроекономічному рівні висвітлювали авторський колектив під керівництвом Л.І. Федулової [8, 9], М.В. Гаман [10, 11], В.В. Онікієнко [12]; інноваційного розвитку підприємства – Л.І. Федулова [13]. В.М. Гриньова, В.В. Власенко [14], П.С. Харів, О.М. Собко [6]; інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку – А.А. Пересада [2], В.Г. Федоренко [3], О.Є. Кузьмін зі співавторами [15], П.П. Микитюк [16].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на проведений аналіз праць науковців, можна дійти висновку, що у сучасній економічній літературі представлено досить інформації щодо змісту поняття інновації, зокрема опису «продуктової» і «процесової», «маркетингової» та «організаційної» інновацій, виявлення умов результативної інноваційної діяльності, чинників, що її визначають, результатів упровадження інновацій на вітчизняних підприємствах. Однак мінливість сучасних умов господарювання, посилення конкурентної боротьби на внутрішніх та зовнішніх ринках, вплив збурюючих триггерів на функціонування економічної системи зумовлюють вирішення завдання постійного оцінювання стану інноваційної активності вітчизняних підприємств, перегляду та удосконалення стратегічних рішень щодо інноваційної діяльності, визначення механізмів оцінювання її ефективності.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану та динаміки інноваційного розвитку промислових підприємств України, а також визначення заходів, що сприятимуть підвищенню ефективності їхньої інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначила у своїй монографії Н. Тарнавська, «наростання швидкості інноваційних процесів, скорочення життєвого циклу продукції, індивідуалізація виробництва загострюють конкуренцію, така ситуація зумовлює необхідність активізації наукових досліджень у сфері обґрунтування можливостей інноваційного розвитку підприємств» [16, с. 15]. Економічне зростання підприємств значно залежить від їхньої інноваційної активності. Суб'єкти інноваційної діяльності повинні творчо підходити до визначення способів задоволення потреб споживачів, на основі чого вдосконалювати та оновлювати продукцію,

отримуючи надприбутки, зміцнюючи свої ринкові позиції.

Для аналізу інноваційної діяльності використано статистичні матеріали [18–20]. Проаналізуємо ситуацію активності промислових підприємств України щодо інноваційної діяльності в динаміці за період 2012–2016 років (таблиця 1).

Інноваційно активними у національній економіці залишається дуже невелика кількість підприємств, незважаючи на позитивну динаміку в окремі роки. Так, за досліджуваній період частка інноваційно-активних підприємств становила в середньому 13%.

Низький рівень поточної інноваційної активності підприємств визначає низьку конкурентоспроможність на найближчу перспективу. У 2016 році промисловими підприємствами України було освоєно виробництво 4139 видів нової продукції, що в 1,2 раза більше, ніж у 2012 році, коли було створено 3403 види інноваційної продукції. Це є позитивним явищем для нашої країни. Визначальним фактором інноваційного розвитку держави, його основою та двигуном є інноваційна активність кожного підприємства, яка відображається ефективністю інноваційної діяльності.

Щодо видів економічної діяльності, то за даними [19], впродовж 2014–2016 рр. найвища частка інноваційних підприємств була на підприємствах інформації та телекомунікації (22,1%), переробної промисловості (21,9%), фінансової та страхової діяльності (21,7%) та діяльності у сфері архітектури та інжинірингу (20,1%). При цьому вища за середню по країні частка підприємств із технологічними інноваціями була серед підприємств переробної промисловості (15,6%), з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (12,6%), а також підприємств, які займалися діяльністю у сферах архітектури та інжинірингу, науковими дослідженнями та розробками, рекламною діяльністю – 13,2%; з нетехнологічними інноваціями – серед підприємств фінансової та страхової діяльності

(18,0%), інформації та телекомунікації (17,3%), переробної промисловості (15,3%).

Упродовж 2014–2016 років частка підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, становила 18,4%, у т.ч. здійснювали технологічні інновації – 11,8%, продуктивні – 5,7% та процесові – 10,3%, нетехнологічні – 13,4%, організаційні – 8,7% та маркетингові – 10,2%. На рисунку 1 зображено розподіл підприємств у 2014–2016 рр. за типами інноваційної діяльності, у % до загальної кількості підприємств.

У сучасних умовах господарювання інновації – це необхідний і об'єктивний чинник конкурентоспроможного розвитку кожного підприємства. Україна стала на інноваційний шлях розвитку економіки. На користь цього свідчить велика кількість заходів, прийнятих на державному рівні, зокрема, прийняття Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [21], регіональних програмних документів щодо визначення напрямів стратегічного соціально-економічного розвитку, які передбачають підвищення конкурентоспроможності економіки на основі структурно-інноваційної моделі економічного зростання, інтенсивного технічного та технологічного оновлення виробництва. За останні роки урядом було прийнято багато постанов та рішень, державних програм, спрямованих на підвищення інноваційної результативності підприємств, але більшість із них не вдалося реалізувати в повному обсязі в реальній економіці. Через це виникають економічні суперечності між інтересами держави та підприємств, орієнтованих на інноваційний шлях розвитку [22, с. 109].

Існують певні фактори, які перешкоджають введенню інновацій на підприємстві. Основним гальмом упровадження інновацій є низький техніко-технологічний рівень виробництва, зумовлений значним зносом наявного устаткування. Так, за даними державної служби статистики [20], в середньому по Україні ступінь зносу основних фондів невпинно зростає: з 76,7% у

Таблиця 1
Впровадження інновацій на промислових підприємствах України за 2012–2016 роки

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів, од.	У т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі, од.	Впроваджено виробництво інноваційних видів продукції, од.	З них нові види техніки, од.	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2012	13, 6	2188	554	3403	942	3, 3
2013	13, 6	1576	502	3138	809	3, 3
2014	12, 1	1743	447	3661	1314	2, 5
2015	15, 2	1217	458	3136	966	1, 4
2016	16, 6	3489	748	4139	1305	...

Джерело: складено авторами за даними [18].

2012 р до 83,5% у 2014 році. Але потім мало місце зменшення значення цього показника, і у 2016 році його значення було 58,1%. Найгіршою є ситуація щодо стану основних засобів у виробництві автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів – ступінь зносу 94,3%, виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності – 91%, діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 80,2%. Найменш зношеними є основні фонди у фінансовій та страховій діяльності – 39%, в сільському господарстві (37,2%) та будівництві (36%).

Однак, незважаючи на високий ступінь зношеності основних засобів, процес їх оновлення є дуже пасивним, а в більшості галузей економіки він узагалі не відбувається. Основною причиною цього є недостатність фінансування розроблення та впровадження інноваційних технологій. Ще однією причиною є тривалий термін окупності коштів, вкладених у нові технології. Істотно гальмує процес оновлення основних засобів і недосконала амортизаційна політика держави. Для розвитку економіки, її здатності задовольняти потреби ринку і реалізовувати стратегічні пріоритети ключове значення має активне впровадження нових видів інноваційної продукції та наукомісткої техніки і технологій. Лише інтенсивне створення та освоєння нових технологій дасть змогу скоротити час розроблення та впровадження у виробництво нових продуктів, а це, своєю чергою, дасть змогу швидше реагувати на запити споживачів.

У таблиці 2 наведено розподіл підприємств, які вважали, що зазначені фактори суттєво впливали на їхнє рішення розвивати інноваційні проекти або стримували здійснення інноваційної діяльності упродовж 2014–2016 років.

Також серед факторів, що стримують інноваційний розвиток підприємств, є вплив наукових кадрів за кордон. Щороку через таку тенденцію Україна втрачає понад 1 млн. дол. США. Тому одним із ефективних засобів скорочення впливу наукових кадрів є збільшення фінансування науки, що передбачає поповнення бюджету, зміну ставлення влади до науки. Саме перехід від моделі з дешевою робочою силою до моделі з високим рівнем оплати ефективною праці стане першим кроком до формування конкурентоспроможної економіки. Підвищення професійного рівня паралельно зі зростанням оплати праці підвищить інноваційний розвиток підприємств [23, с. 5].

До заходів, які спрямовані на вирішення проблем інноваційного розвитку, можна віднести:

- 1) створення єдиної функціонуючої національної інноваційної системи, яка формується на різних рівнях;
- 2) формування загальнодержавної системи пошуку, збору, накопичення, обробки, зберігання, розповсюдження та надання інформації у сфері інноваційного розвитку;
- 3) забезпечення використання існуючого науково-технічного доробку щодо його інноваційного впровадження.

Крім цього, необхідно визначити напрями, в яких вітчизняні вчені та виробники мають наукові резерви та розробки, які відповідають міжнародним стандартам та забезпечуватимуть сильні позиції на світовому ринку. Потрібно забезпечити фінансування фундаментальних досліджень. Знайти додаткові джерела на фінансування, одним з яких є реформування податкової системи. Не менш важливим напрямом є створення нових та розвиток наявних технологічних парків, вільних економічних зон для притягнення інвестицій у модернізацію виробництва [24].

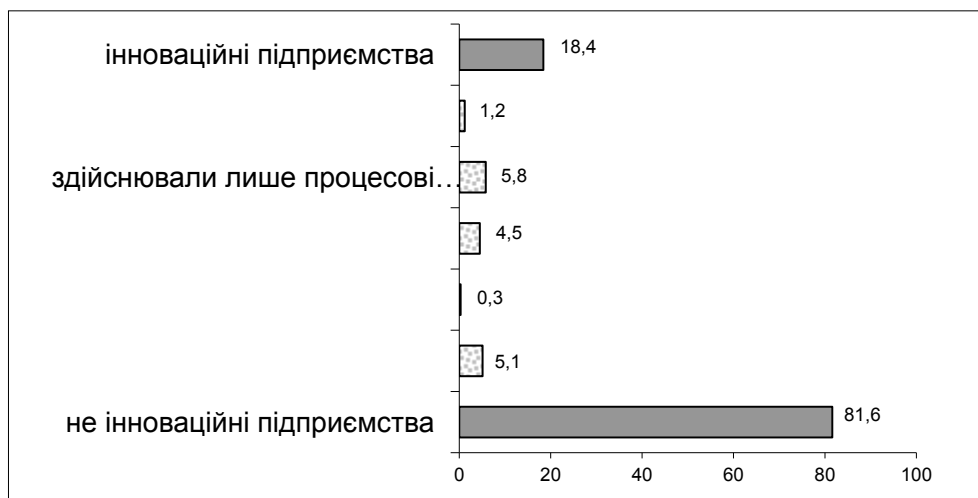

Рис. 1. Розподіл підприємств у 2014–2016 році за типами інноваційної діяльності, у % до загальної кількості підприємств

Джерело: складено авторами за даними [18, 20]

Таблиця 2

**Розподіл неінноваційних підприємств за причинами,
що перешкоджали здійсненню інновацій протягом 2014–2016 рр., %**

Немає вагомих причин здійснювати інновації	83,0
у тому числі:	
Низький попит на інновації на ринку	10,2
Через попередні інновації	8,7
Через дуже низьку конкуренцію підприємства на ринку	5,9
Відсутність хороших ідей або можливостей для інновацій	9,3
Можливному впровадженню інновацій перешкоджають вагомі чинники	17,0
у тому числі:	
Відсутність коштів у межах підприємства	9,7
Відсутність кредитів або приватного капіталу	5,0
Зависокі витрати на інновації	9,0
Відсутність кваліфікованих працівників	2,0
Відсутність партнерів зі співпраці	1,4
Труднощі в отриманні державної допомоги або субсидій для інновацій	6,5
Невизначений попит на інноваційні ідеї	2,8
Занадто велика конкуренція на ринку	5,3
Законодавчі/нормативні акти, що створили додаткове навантаження	5,8

Джерело: складено авторами за даними [18]

Висновки. Проведене дослідження сучасного стану інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств показало відставання їхнього розвитку порівняно з підприємствами країн із розвинутою ринковою економікою. Оцінка основних тенденцій розвитку інноваційної діяльності дає можливість дійти висновку про її згорання, незважаючи на поліпшення економічного становища. Вітчизняні підприємства відчувають суттєву нестачу власних фінансових ресурсів, які потрібні для забезпечення інноваційного розви-

тку, а також існує значна кількість перешкод щодо зовнішніх джерел фінансування. Вихід із кризового стану та переорієнтація економіки на сталий розвиток є можливими лише за умови здійснення низки значних економічних перетворень і створення нового спектру організаційно-економічних та інституціональних рішень. На рівні держави інноваційна політика має стимулювати інноваційний розвиток промислових підприємств та підтримувати впровадження інновацій, що забезпечить розвиток економіки країни загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про інноваційну діяльність. Закон України від 26.12.2002 р. № 380-IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради. 2002. № 36. ст. 266. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
2. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом / А.А. Пересада. К.: Лібра, 2002. 472 с.
3. Федоренко В.Г. Інноваційна і інвестиційна стратегія України / В.Г. Федоренко // Економіка та держава. 2003. № 8. С. 16–27.
4. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: [навч. посіб.] / С.М. Ілляшенко; 2-ге вид., перероб. і допов. Суми: Університетська книга; К.: Княгиня Ольга, 2005. 324 с.
5. Циліурік Г.І. Інноваційна діяльність в умовах економічної конкуренції / Г.І. Циліурік // Науково-виробничий журнал «Облік і фінанси АПК». 2011. URL: <http://magazine.faaaf.org.ua/content/view/1115/35/>
6. Харів П.С. Активізація інноваційної діяльності промислових підприємств регіону: [монографія] / П.С. Харів, О.М. Собко. Тернопіль: Економічна думка, 2003. 184 с.
7. Стадник В.В. Інноваційний менеджмент: [навч. посіб.] / В.В. Стадник, М.А. Йохна. К.: Академвидав, 2006. 464 с.
8. Регіональні інноваційні системи України: стан формування та розвитку в умовах інтеграційних процесів: монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. І. Федулової. К.: Ін-т екон. та прогнозув. НАНУ. 2013. 724 с.
9. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України: монографія / [Л.І. Федулова, Ю.М. Бажал, В.Л. Осецький та ін.], за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. І. Федулової // К.: Ін-т екон. та прогнозув. НАНУ. 2011. 656 с.
10. Гаман М.В. Державне регулювання інноваційного розвитку України: монографія / М.В. Гаман. К.: Вид-во НАДУ, 2005. 388 с.
11. Гаман М.В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід: монографія. К.: Вид-во Вікторія, 2004. С. 104–131.
12. Онікієнко В.В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України: монографія / В.В. Онікієнко, Л.М. Ємельяненко, І. В. Терон; за ред. В. В. Онікієнка. К.: РВПС України НАН України, 2006. 480 с.

13. Федулова Л.І. Концептуальні засади формування інноваційної системи підприємств / Л.І. Федулова // Актуальні проблеми економіки. 2014. № 10. С. 195–205.
14. Гриньова В.М. Організаційні проблеми інноваційної діяльності на підприємствах : монографія / В.М. Гриньова, В.В. Власенко. Х. : ВД ІНЖЕК, 2005. 200 с.
15. Інвестиційна та інноваційна діяльність : монографія / О.Є. Кузьмін, С.В. Князь, Н.В. Тувакова, А.Я. Кузнєцова. Львів : Вид-во ЛБІ НБУ, 2003. 233 с.
16. Микитюк П.П. Сучасний інструментарій ціноутворення в інвестиційно-інноваційній діяльності підприємства / П.П. Микитюк // Сталий розвиток економіки. 2013. № 3. С. 210–215
17. Тарнавська Н.П. Побудова концепції управління конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання на засадах інноваційного розвитку / Н.П. Тарнавська // Економіст. 2010. № 9. С. 30–41.
18. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник / Відп. за вип. О.О. Кармазіна. К. : Державна служба статистики України, 2017. 140 с.
19. Обстеження інноваційної діяльності в економіці України (за міжнародною методологією). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.
20. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
21. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. URL: <http://kpo.rada.gov.ua/uploads/documents/36380.pdf>.
22. Говоруха Ж.А. Питання розвитку інноваційної діяльності підприємств України / Ж.А. Говоруха // Актуальні проблеми економіки. 2007. – № 8(74). С. 107–115.
23. Кириченко Э. От «утечки мозгов» к «глобальному круговороту условий» / Э. Кириченко // Мировая экономика и международные отношения. 2008. № 10. С. 3–11.
24. Буркинський Б.В. Інноваційна стратегія у соціально-економічному розвитку регіону / Б.В. Буркинський, Є.В. Лазарева. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2007. 140 с.